

Зупинимося на системно-цілісному підході до проблеми біосоціальності. Аналіз біоспільнот показує, що вони є цілісними системами, заснованими на функціональній інтеграції. Головним показником де є ступінь залежності особи (як елемента системи) від системи загалом.

Якщо застосовувати системний аналіз к вивченню біоспільнот (соціальних утворень тварин), то в якості елемента системного аналізу нам треба обирати – особину, як найменшу самостійну одиницю. Однак, на відміну від класичних фізичних систем, елементи (одиниці системи) біологічних утворень не повністю тотожні одна одній. Різниця в статі, розрості, фізіологічному стані та ще багато інших параметрів.

Для того щоб перейти від купки одиничних елементів до єдиного цілого (біоспільноти) елементи спільноти повинні втратити свою індивідуальність (унікальність). «Розтворити» свою унікальність у унікальній єдності всіх – біоспільноті. Де з часом утворюється ієрархічно побудована соціально і функціонально організована системна структура. В якій особи – елемент «втрачають» частину своїх «прав та спроможностей». Наприклад, у «вершини соціальної організації» – соціальна спільнота мурах (або бджол). Спільнота поділяється на два пула особин. Тих хто генерує (відтворює) особин спільноти. І тих хто забезпечує функціонування біоспільноти. Останні, навіть втрачають здатність до відтворювання нащадків.

Функціональна інтегрованість особин у соціальній системі дозволяє говорити про наявність внутрішнього «гомеостатичного середовища». Який зберігає стан стійкої рівноваги, як до зовнішніх, так і до внутрішніх факторів. Біосистема, видозмінюючи схему взаємодії «особин – елементів», компенсує «зовнішні та внутрішні обурення». Подібний механізм підвищує рівень пристосованості системи.

Система реагує як єдине ціле. Де умовні «потреби» особин (як і їх життя) підкорені «інтересам» спільноти. Наприклад, так званий механізм виключення із спільноти «периферійних самців». Останні, за настанням «мало ресурсних часів», «виштовхуються» зі спільноти, що дорівнює смерті для них. За несприятливих умов, оптимізуючи умови існування, система позбавляється зайвих елементів.

Синтез біологічного еволюціонізму та системного аналізу дозволяє подолати протиріччя між соціальним та біологічним, замінити підхід “або-або” на “і-і”. Побудувати єдину модель розвитку, яка спирається на унітарну теорію еволюції.

Використання результатів конкретного знання у теоретико-філософському дослідженні дозволяє здійснювати перехід від приватного до загального, а також утворює можливість зворотної проєкції індукованих уявлень про реальний світ. Запропоновані гіпотези повинні мати прогностичну цінність, здатність формулювати завдання для природничо-наукового пошуку, що є основою практичної значущості та застосовності подібного «подвійного підходу». Таким чином, еволюційний біологізм та системний аналіз цілком можливо використовувати при вивченні механізму формування біосоціальних утворень.

ПЕРСПЕКТИВИ КОНЦЕПТУ ОПЕРАЦІЙНОЇ ІСТИНИ В НАУЦІ ТА ГУМАНІТАРНИХ ПРАКТИКАХ

Білецький І.П.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

У даних тезах я пропоную розглянути концепт операційної істини, його особливості та перспективи в природничих та гуманітарних науках і практиках. Операційна істина – це істина, яка презентує не знання, яке відповідає реальності (чи принаймні претендує на те, щоби бути певною моделлю реальності), а стимул, сама є певним стимулом, до певних дій, певної точки зору чи перспективи бачення. Наприклад, східні духовні практики, які в західній культурі прийнято називати практиками медитації обраному об’єкті (точці,

дихання, образі), і якщо вдається утримати такий стан протягом довшого чи коротшого часу, то досягається стан самадхі чи саторі (змінений стан свідомості, просвітління). Чи означає це, що для того щоб досягти цього, потрібно повністю відкинути будь-яке мислення і стати абсолютно бездумним ідіотом (як вважають деякі критики)? Зовсім, ні. Це означає просто переривання потоку зайвих, непотрібних думок, потоку, який постійно циркулює в нашій свідомості та підсвідомості, відволікаючи від реальності, насущних питань, виснажує психічну енергію тощо. Тобто, стан бездумності означає стан постійної сконцентрованості уваги на чомусь одному, тому, чим займаєшся в даний момент.

Інший приклад – заповіді авраамічних чи інших релігій. Заповідь «Не убий» приміром, очевидно, що вона являє собою певне табу, але табу не абсолютне. За певних обставин убивство допускається, хоча і залишається порушенням чи трансгресією табу. Так, воїни можуть убивати, захищаючи себе, державу, чинну владу тощо. Але трансгресія залишається трансгресією – у середньовічній Візантії, наприклад, воїни, які поверталися з війни, упродовж певного часу не допускалися до причастя.

Отже, операційна істина – це знання, яке не відображає, а стимулює до дії. Очевидною є аналогія з операційним визначенням понять у філософії операціоналізму, яке передбачає, що поняття визначається через дії – операції (в т.ч. «олівцем на папері»), які потрібно виконати, щоб одержати відповідну фізичну величину. Наприклад, поняття маси у фізиці може бути визначене або з другого закону Ньютона (інерційна маса – вимірюються сила та прискорення), або закону всесвітнього тяжіння (гравітаційна маса – вимірюються сила тяжіння та відстань). Далі гравітаційна та інерційна маси прирівнюються одна до одної та підставляються у відповідні формули. Формули ж репрезентують певну модель чи картинку реальності, яка і претендує на те, щоби бути істиною. Операційна ж істина є просто стимулом до відповідного бачення чи дії, не претендуючи на те, щоб віддзеркалювати реальність.

Операційну істину слід також відрізнити від істини прагматичної. Прагматична істина (істина як знання, яке веде до досягнення поставленої цілі) може виступати просто критерієм для істини класичної (тобто істини як відповідності знання і реальності) (модель Ч.С. Пірса) або бути самодостатньою (модель В. Джеймса – реальність плюралістична і єдиний орієнтир у ній – спрацює чи не спрацює). В обох варіантах одержуємо певну картинку, яка чи то має відповідати реальності, чи то просто спрацьовує. У випадку ж операційної істини йдеться лише про дію і нічого більш.

Який смисл та які перспективи введення концепту операційної істини в науці? Візьмемо для прикладу такі соціо-економічні концепти, як концепти «вільного ринку» чи «homo economicus-a». Очевидно, що ані перше, ані друге ніколи не зустрічаються в реальності, але при цьому зазначені концепти є ідеалізаціями, без яких годі собі уявити сучасну економічну теорію. Тобто, насамперед це абстрактні поняття-ідеалізації, за допомогою яких вибудовується певна картинка чи модель економічної реальності. Але не лише. В економіці, на відміну від природничих наук, людина та її діяльність виступають одночасно і суб'єктом, і об'єктом. Відповідно, зазначені поняття виступають не лише відповідними абстракціями, але також і певними стимулами до дії акторів економічної діяльності.

Чи можна знайти щось подібне в науках природничих? Вони на відміну від наук гуманітарних репрезентують об'єктивну, тобто незалежну від нас реальність. Відповідно, годі шукати там щось подібне до зазначеного вище. Однак, природничі науки, власне як і гуманітарні, вибудовуються на певних висхідних принципах чи аксіомах, які власне й визначають об'єктивістську точку зору (постулати об'єктивного існування, збереження тощо) – все, що не відповідає цьому, просто відкидається. Виходячи з цього, тут ми також можемо говорити про операційну істину, якщо не в плані змісту природознавчих теорій, то принаймні в плані їх передумов. Тобто, не в плані самих природничих теорій, а в плані філософії науки.

Таким чином, концепт операційної істини відкриває низку досить цікавих перспектив у плані як філософії науки, так і загальної гносеології та епістемології.